

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij: Povijest – Pedagogija

Josip Dročić

Završni rad

Keltska religija

Doc. dr. sc. Jasna Šimić

Osijek, 2011.

SAŽETAK:

Kelti su indoeuropski narod koji se naselio u mlađem željeznom dobu na području gotovo čitave središnje Europe, Britanskog otočja, Pirinejskog poluotoka i mjestimično na području Balkana. Keltima, iako su bili divlji i borben narod, religija je bila sastavni dio života. Iako nikada nisu stvorili vlastitu državu, živjeli su u plemenima od kojih je svako pleme vjerovalo u mnoštvo bogova. Božanstva su štovali u rijekama, jezerima, šumama, drveću, te općenito u prirodi. Neka od najpoznatijih božanstava su Dagda, Lug, Gobniu, Bran, Artor Ratar, Angus Og, Dana, Anu, Brigid...Sva znanja keltskog svijeta su čuvali druidi, koji su ih morali naučiti napamet jer se nisu smjela nigdje zapisivati. U keltskom društvu i religiji je bilo rašireno i učestalo prinošenje ljudskih žrtava. Primanjem kršćanstva u keltski svijet dolazi do importa kršćanskih kulturnih elemenata, pa se na britanskom otočju miješaju elementi kršćanstva i keltskog paganizma, zbog čega se keltsko kršćanstvo razlikovalo od izvornog. Kelti, odnosno Skordisci, su se također doselili na područje Panonije o čemu nam svjedoči mnoštvo grobnih priloga pronađenih na lokalitetima gdje su boravili. Kelti su također razvili kalendar koji ih je podsjećao na vjerske svetkovine koje su slavili tijekom godine. Najpoznatiji kalendar je iz Coligny-ja.

KLJUČNE RIJEČI: Kelti, religija, svetkovine, božanstva

SADRŽAJ:

1. UVOD

2. ŠIRENJE KELTSKE KULTURE

3. BOGOVI i BOŽICE

3.1 DAGDA

3.2 LUG

3.3 GOBNIU, BRAN i ARTOR RATAR

3.4 DANA, ANU i BRIGIT

3.5 ANGUS OG

3.6 MIDIR PONOSNI

3.7 NUADA

3.8 LIR i MANANAN

3.9 OGMA

3.10 AINÉ

3.11 SINEND

3.12 CERNUNNOS: „ROGATI BOG“

4. VRHOVNI BOG

5. LOKALNI BOGOVI

6. RIMSKE INTERPRETACIJE KELTSKE RELIGIJE

7. LJUDSKE ŽRTVE

8. SVETIŠTA

9. IKONOGRAFIJA

10. ZAGROBNI ŽIVOT

11. DRUIDI I ŠTOVANJE

12. KELTSKO KRŠĆANSTVO

13. KALENDAR i BLAGDANI

13.1 SAMHAIN

13.2 IMBOLC

13.3 BELTANE

13.4 LUGHNASA

14. STARI BOGOVI U NOVOM DOBU

15. POGREBNI OBIČAJI i GROBNI PRILOZI KELTA NA PODRUČJU HRVATSKE

16. ELEMENTI RELIGIJE U KELTSKOJ KNJIŽEVNOSTI

17. ZAKLJUČAK

18. POPIS PRILOGA

19. LITERATURA

1. UVOD

Ovaj rad govori o religiji Kelta kao sastavnom dijelu njihovog života, te o njezinom utjecaju na njihovu svakodnevnicu kroz božanstva i svetkovine. Na samom početku rada će se govoriti o širenju keltske kulture i keltskom kulturnom izričaju koji se odražava na njihov stil života, gradnje, izrade alata i druge aspekte života u zajednici. Zatim će se govoriti o keltskim bogovima i božicama te će biti navedene karakteristike pojedinih bogova, počevši od Dagde i Luga, pa sve do Cernunnosa. Pošto keltska religija obuhvaća veliki broj božanstava, bit će navedeni samo oni bogovi koji se spominju najčešće i koji su najviše štovani u povijesti Kelta. Nakon toga će biti riječi o keltskim svetištima, ikonografiji i keltskom poimanju zagrobnog života. Pred kraj ovog rada će biti obrađen keltski kalendar te svetkovine povezane s njime, zatim grobni prilozi Kelta pronađeni na tlu Hrvatske, a koji nam mogu približiti keltski odnos prema religiji, te na samom kraju utjecaj keltske religije na razvoj književnosti toga vremena.

2. ŠIRENJE KELTSKE KULTURE

Pojedinosti keltskih religija su nejasne. Mnogo se toga izgubilo, a malo je zapisivano sve do vrlo kasnog vremena (7. stoljeće poslije Krista). Kelti su se od 5. stoljeća prije Krista nadalje proširili po većem dijelu Europe, ali su se na kraju stopili s narodima rimskog svijeta. Opstali su samo na rubovima Rimskog Carstva i izvan njega, u Irskoj, Škotskoj, Walesu i Cornwallu, utječući na oblik kršćanstva različit od kršćanstva u Rimu ili Grčkoj. Plemenska religija bila je ograničena na mala područja. Svaki klan imao je vlastiti panteon božanstava, a samo su neki štovani na širem području. Također su se preuzimala božanstva drugih kultura, na primjer iz Rima. Središnje mjesto u vjeri su imali ratnici-heroji nadnaravnih moći, zemlja kao svetinja te nadmoć Majke Zemlje, božice plodnosti i zaštitnice, ali i donositeljice života.¹ Od 500. do 200. godine prije Krista u Srednjoj je Europi keltska kultura bila na vrhuncu procvata. Odavde su se Kelti – zvani i Galima – proširili prema jugu, zapadu i istoku. Kelti su došli do Šlezije, Češke i Moravske, do jugozapada Poljske te do britanskog otočja. U Irskoj i Škotskoj ostali su dulje razdoblje nepobjeđeni, a otamo potječe i većina keltskih legendi, a tamo se i danas djelomično govori keltskim jezicima.

Pojedina plemena nisu, istina, bila ujedinjena u jednu državu, no postojala je jedinstvena kultura sa zajedničkim jezikom, iako nije bilo keltskog pisma. Postoji nešto keltskih dokumenata pisanih grčkim pismom, no većina spoznaja o Keltima – što nije mnogo – potječe od grčkih i rimskih pisaca te iz nalaza, iskopina i usmene predaje.²

Kelti i Germani su dvije skupine naroda koje su vladali na području sjeverno od mediteranskih civilizacija. Prvotna domovina keltskih naroda bila je oko gornjih tokova rijeka Rajne, Rone i Dunava. Do 300. godine pr. Kr. proširili su se na istok i zapad u širokom luku od Irske do Anatolije. Cezarovi Gali i Pavlovi Galaćani bili su Kelti. U uzastopnim seobama naselili su Britansko otočje. Rimska je sila osvojila mnoga od tih plemena i u različitoj ih mjeri asimilirala u rimsku kulturu. Stoljećima je keltski pritisak zadržavao germanske narode u sjevernim zemljama. Rimljani su, zapravo, često bili vrlo nesigurni u razlikovanju tih barbarskih naroda. Ali kako je rimska moć slabila, moć germanskih plemena je rasla i u stoljećima prije 1000. p. Kr. silno je ojačala.³

Kelti su se miješali s različitim narodima koje su susretali tijekom ekspanzije. Time su izbrisane oštre razlike među njima, ali ipak su sačuvane mnoge keltske specifičnosti. Podizali

---

¹ Bowker, John; Religije svijeta, str. 17

² Gallagher, Neal; Keltski horoskop, str. 10

³ Self, David; Religije svijeta, str. 118

su naselja obrubljena masivnim nasipima (*oppida*). Nasipi su bili čvrsti jer su ih gradili kombinirajući veliko kamenje, drvene grede i zemlju (lat. *muris gallicus*), a površina zaštićenog naselja je ponekad bila impozantna. Primjerice, Masalije pokraj Ingolstadta iznosi 380 hektara. Tipična kulturna građevina Kelta je mali hram pravokutnog tlocrta, a kopali su i „obredne rovove“ ponekad i do 30 metara duboke, palili žrtvene vatre...Masovno su proizvodili staklene ukrase i cijenili mnoge alate (lončarske, tokarske, klesarske, kovačke, krznarske, itd.), proizvodeći razna dobra o čemu svjedoče očuvani kvalitetni alati i sprave.⁴

Prilog 1: Karta migracija Kelta

⁴ Simonić, Ante; Civilizacijske razmeđe znanja (knjiga 1), str. 429

3. BOGOVI I BOŽICE

Kelti su bili divlji, borben narod. Bili su vrlo religiozni. Najteža je kazna bila progon iz službe Božje. Kelti su svojim bogovima prinosili mnoge žrtve, i činili su to često. Tako su kao žrtveni darovi u izvore i jezera potapani tovari kola punih oružja. U krvavim ritualima prinošene su i životinjske i ljudske žrtve. Kakvi su to bili bogovi, ne postoji mnogo saznanja. Pored mnoštva muških božanstava, koja su, primjerice, bila vezana uz borbu i obrt, često se spominje veliko žensko božanstvo, Majka Zemlje ili Nebeska Majka, koja se pojavljivala u tri obličja: kao djevica, kao majka i kao smrt. Slavljena je pretežno na izvorima (vrelima). Budući da su žene toliko povezane s prirodom, bile su cijenjene i obnašale su visoke dužnosti kao svećenice, proročice i kraljice.⁵

Keltska je religija miješala povijesne i mitološke događaje, tako da su bogovi Irske aristokracije uglavnom imali svojstva ranih osvajača Irske, *Tuatha Dé Danaan*. Oni su porazili demonske Fomorijance prije nego su ih zbacili Sinovi Mila, posljednjih osvajača Irske. *Tuatha* su se nakon toga povukle u *sidhe*, zemlje na pola puta između ovog svijeta i Drugog svijeta, svijeta bogova. Među Tuathama bio je Dagda, „otac svijetu“, ružan čovječuljak, velikog trbuha, s toljagom kojom je mogao ubiti devetero ljudi, ali i oživjeti ih. Kao hranitelj svijetu, imao je kotao koji se nije mogao isprazniti.⁶

3.1 DAGDA

Već njegovi nadimci Eochaid Ollathair (otac svijetu) te Ruad Rofessa (nositelj posljednjeg znanja) odaju da je Dagda bio jedan od najvažnijih keltskih bogova. On doduše nije smatran praocem niti je posjedovao neke osobite sposobnosti; on naprosto predstavlja očinski princip. Vanjstvom je bio odobojan. Opisivan je kao veliki, ružni seljak koji je nosio čarobnu toljagu. Bila je takva da je bilo potrebno osam muškaraca kako bi je uopće podigli. Moralo ju se prevoziti na kotačima. Ondje gdje je vučena po tlu nastajala bi brazda duboka poput borbenih rovova. Gnječila je neprijatelje naroda kao što su kopita gnječila zrnje tuče. Jednom rukom bio je u stanju ubiti devet muškaraca, a drugom ih ponovno oživjeti. Bio je gospodar života i smrti. Njegov kotao u obliku roga, koji je uvijek bio pun hrane i s kojeg se nitko nije vratio gladan, pokazao se vrlo korisnim u teškim vremenima.

---

⁵ Gallagher, Neal; Keltski horoskop, str. 10

⁶ Bowker, John; Religije svijeta, str. 17

Njegov opis podsjeća na vođu i boga koji istodobno figurira i kao hranitelj naroda. Opis njegove strašne vanjštine nesumnjivo je djelo njegovih sljedbenika koji su ga prikazivali što je bilo moguće strašnjim kako bi utjerali strah u kosti neprijateljskim plemenima. Usprkos razornim i smrtonosnim moćima koje su mu pripisivane, Dagda je također bio majstor glazbe i magije što je vidljivo iz priče o njegovoj znamenitoj harfi, kojom je upravljao izmjenama godišnjih doba.⁷

Prilog 2: Prikaz boga Dagde

3.2 LUG

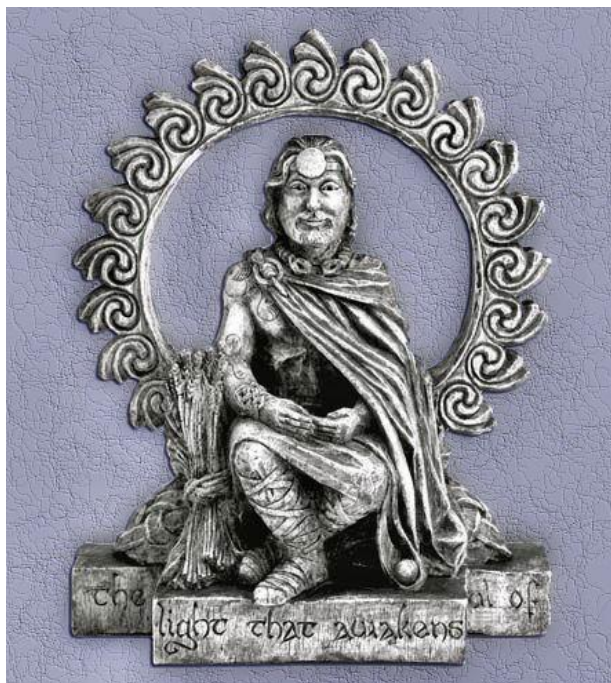
Lugus ili Lugh znao je mnogo vještina, i bio je idealni ratnik, harfist, kovač, pjesnik i čarobnjak, jedino božanstvo koje se pojavljuje u cijelom keltskom svijetu. Poznat je po mnoštvu vještina; zapovjednik je Tuatha De Dannana. Za razliku od teške toljage Dagde, Lugovo oružje bili su koplje i pračka ogromne magične moći. Za razliku od Dagde bio je vitak i plemenitijeg izgleda.⁸

---

⁷ Gallagher, Neal; Keltski horoskop, str. 104

⁸ isto, str. 105

Prilog 3: Prikaz boga Luga

3.3 GOBNIU, BRAN i ARTOR RATAR

Gobniu je bio kovač i pivar. U Britaniji, Djeca Dona ispunjavaju ulogu sličnu onoj *Tuathe*. Njihovi nasljednici, Djeca Llyra, uključivala su i Brana. On je bio div koji je pregazio Irsko more kako bi se borio s irskim kraljem. Na kraju se žrtvovao za svoj narod. Kralj Artur možda je bio povjesna ličnost koja je vladala nakon rimske vladavine u Engleskoj, ali je također bio i bog, Artor Ratar. Božice su bile čak od većeg značaja, jer su bile izvor života i plodnosti.⁹

3.4 DANA, ANU i BRIGIT

Danu mnogi smatraju najvećom od svih irskih (keltskih) božica, a poznata je i kao majka irskih (keltskih) bogova. Nerijetko je spominju kao kćer Dagde, no to nije vjerojatno. Ona predstavlja ženski princip u keltskoj mitologiji. Jedini potomci Dane koje predaja spominje jesu Brian, Tuchar i Tucharba, koji zajedno tvore trojedno božanstvo. Ime Brian vuče podrijetlo od starije riječi Brenos. Tako se zvao bog kojem su Kelti pripisivali svoje pobjede u Allii i na Delphima, a Rimljani su pogrešno smatrali da je on bio keltski vojskovođa. Često je

---

⁹ Bowker, John; Religije svijeta, str. 17

brkaju s dvijema drugim božicama: s najvjerojatnije njenom kćerkom Brigit i s Anu. S obzirom na trojno božanstvo, ona je zastupala majčinsku ulogu, Brigit djevicu, a Anu staricu. Brigit je među velikim irskim (keltskim) božicama kudikamo najsnažnija i najtolerantnija. O tom dovoljno govori i činjenica da je danas još vrlo omiljena među pukom. Bila je i zaštitnica umjetnosti i kulturnih dobara, što ju je u očima Grka izjednačavalo s Atenom, a kod Rimljana s Minervom.¹⁰

Prilog 4: Prikaz božice Danu

3.5 ANGUS OG

Angus Og (Angus mlađi) bio je sin Dagde i Boanne. Njegov dvorac se nalazio na rijeci kod New Grangea. Oko glave su mu neprestano lebdjele četiri blistave ptice sjajnih krila. Njihov pjev razgaljivao je mladež, jer Angus Og bio je bog ljubavi irskih Kelta. Obnavljao je život onih koji su ga se odrekli zbog ljubavi i bio je povezan s ljepotom, glazbom i svim ljupkim.¹¹

---

¹⁰ Gallagher, Neal; Keltski horoskop, str. 103

¹¹ isto, str. 105

3.6 MIDIR PONOSNI

Midir je također Dagdin sin i strastvenim je riječima opisan kao inkarnacija mladosti i vječne ljepote, plemenita stasa i prijazne naravi. Pojavljivao se tek rijetko, malobrojnim odabranima. Ruho mu bijaše purpurno, kosa koja mu je sezala do ramena bila je zlatna, a oči svijetlosive. U jednoj je ruci držao šiljato koplje, a u drugoj štit izrađen od zlata i optočen dragim kamenjem. Robert Graves, engleski pjesnik i prevoditelj, u fantastičnom djelu „Celtic Tree Calendar“, ga opisuje kao gotskog boga podzemlja koji je živio na otoku Mananan (današnji Isle of Man). Pred vratima su stajala tri ždrala čiji je cilj bio upozoravati putnike. Ždralovi upozoravaju na Artemidu, a još u Edwardovo vrijeme, kada su često prikazivani na vazama i drugim umjetničkim predmetima, predstavljali su simbol plodnosti.¹²

3.7 NUADA

Nuada je bio čuvar jedne od svetinja Tuatha De Dannan (narod božice Dana), nesavladivog mača koji je u bitkama razvijao takvu moć da mu se nijedan neprijatelj nije mogao suprotstaviti. Njegov zadatak izaziva pomisao kako je bio jedan od najstarijih keltskih bogova. Tvrdi se da je ubijen u drugoj bitki kod Moyture.¹³

3.8 LIR i MANANAN

Lir je bio bog mora, koji je u početku štovan u apstraktnom obliku, no kasnije je poprimio određeni lik i živio je, ni za koga vidljiv u grofoviji Armagh. Njegove osobine podsjećaju na Posejdonove, a prenesene su na njegovog sina Mananana, jednog od najznačajnijih bogova keltske mitologije. Mananan je postao gospodarom mora s one strane područja gdje se nalaze Zemlja mladosti i Otok mrtvih. Bio je majstor opsjena i iluzija, čime mit vjerojatno želi izraziti da ljudske emocije, predstavljene elementom vode, neizbježno upadaju u laž i privid lijepoga.

Mananan je posjedovao raznovrsne magične predmete. Brod „Oceanska krstarica“, primjerice, pokoravao se volji svih onih koji su na njemu plovili i nisu mu bili potrebni ni

---

¹² Gallagher, Neal; Keltski horoskop, str. 106

¹³ isto, str. 106

jedra ni kormilo; bojnim konjem „Aonbarrom“ moglo se putovati kopnom i vodom. Predaja ne kaže ništa o tom kako se Mananan domogao tih Lugovih darova. Pjenom okrunjeni valovi nazivani su njegovim konjima, a u kasnijim mitovima, junaku Cuchulianu je strogo zabranjeno gledati ih. Mananan je nosio ogromni ogrtač koji je mogao poprimiti bilo koju boju, a mnogi su vjerovali kako su čuli da leprša na vjetru dok bi razbješnjeli bog koračao naokolo. Otok na kojem se nalazilo njegovo prijestolje po njemu je i dobio ime.¹⁴

Prilog 5: Moderni prikaz boga Mananan-a

3.9 OGMA

Ime Ogma znači „pobjednik“, „suncoliki“. Ogma je sin božice Danu i boga Dagde. Pored hrabrosti u bitkama, bio je i bog učenja i čitanja. Pripisuje mu se i po njemu nazvano pismo Ogam.¹⁵

---

¹⁴ Gallagher, Neal; Keltski horoskop, str. 107

¹⁵ isto, str. 107

3.10 AINÉ

Zaštitnica samostana Ainé bila je kćerka Owela, druida i Manananova posinka. Bila je božica usjeva, ali i plodnosti i ljubavi. Njezin kult dugo se održao pored kršćanskog adventa. Seljaci su vezivali baklje od slame i sijena koje bi palili i noću ih nosili oko svojih brežuljaka. Potom bi se rasporedili po svojim poljima i livadama mašući bakljama iznad stoke i biljaka moleći za sretnu žetvu. Jedna od legendi kaže da je jedne noći zbog smrti jednog susjeda ceremonija izostavljena. No, kada su seljaci pogledali na sveto mjesto ugledali su mnoštvo avetinjski plamtećih baklji koje pod vodstvom Ainé plešu oko brežuljaka. Postoji još mnogo takvih sablasnih priča u kojima se pojavljuje ova božica.¹⁶

3.11 SINEND

Sinend, kćerka Lira, sina Lodanovog, češće je posjećivala jedan izvor u carstvu vila o kojem jedan bard piše „da na njemu rastu plodovi znanosti, pjesništva, inspiracije i mudrosti. U istom času svi plodovi padaju u vodu i uzdižu se ondje u obliku grimiznog vala.“ Nećemo saznati koje je grijehe prilikom svog posjeta izvoru počinila Sinend, ali razbješnjele vodene mase podigle su se kako bi je preplavile i odnijele na obale Shannona, gdje je preminula i rijeci dala svoje ime. Mit o plodovima mudrosti i inspiracije često susrećemo u irskim (keltskim) legendama. U priči o Sinend do izražaja dolazi i keltska ljubav prema pjesništvu i znanosti. No istodobno se ističe da bavljenje lijepim stvarima u sebi krije i određene rizike. Znanje bez mudrosti uvijek je opasno, što ni danas nije teško primjetiti.¹⁷

3.12 CERNUNNOS: "ROGATI BOG"

Najrasprostranjeniji keltski božanski simbol jest bog s rogovima. Znakovi rogatog boga postoje već kod prethodnika povijesnih Kelta iz brončanog doba. U mnogim dijelovima keltskog svijeta i u raznim razdobljima mogu se naći simboli jelena ili rogatog golog boga s falusom u erekciji (što je uobičajeni simbol plodnosti u mnogim kulturama), ili zmije s ovnovom glavom. Simboli se protežu od običnih črčkarija do prekrasne umjetnosti

---

¹⁶ Gallagher, Neal; Keltski horoskop, str. 108

¹⁷ isto, str. 109

gundestrupske posude. Čini se da jedan natpis rogatog boga imenuje "Cernunnos" što možda znači "Rogati". Nema sumnje da je Rogati simbol plodnosti, ali neki romanizirani natpisi očito u njemu vide i boga rata, nekadašnjeg keltskog Marsa. Takvi navodi nameću pitanje jesu li Kelti podijelili svijet na različita božanstva, ili je njihova pobožnost bila upućena božanstvu povezanom s određenim mjestom i narodom, ali koje se očituje na razne načine, kao na primjer plodnost ili rat, što prevladava u njihovom značaju. "Rogati" ponekad ima ženu; a "Majke zemlje" također su igrale ulogu u štovanju. Snažni ženski likovi iz nekih irskih priča bez sumnje su sjećanja na njih – tajanstvene, odlučne, lijepe i uništavajuće. Često su prikazivane (i opet priče imaju slična obilježja) u skupinama od tri ženska lika.¹⁸

Cernunnos je vjerojatno bio štovan kao bog čija je moć mogla utjecati na uspješnost lova – kao gospodar šume bio je odgovoran za važne gospodarske resurse, tj. hranu, odjeću i ogrjev. Atribut jelena na prikazima brojnih drugih lovačkih božanstava iz šumovitih područja svjedoči o širini i snazi keltskog uvjerenja da su ti bogovi imali moć nad uspjehom lova.

Cernunnos je bio najčuvenije rogato božanstvo, ali postoje i druga božanstva koja iskazuju naklonost prema svijetu prirode, iako nemaju Cernunnosove kompleksne atribute.¹⁹

Prilog 6: Prikaz rogatog boga Cernunnos-a

¹⁸ Self, David; *Religije svijeta*, str. 122

¹⁹ Wood, Juliette; *Kelti*, str. 52

4. VRHOVNI BOG

Jesu li Kelti imali vrhovnog boga? Među fizičkim ostacima nema nikakvog traga takvog kulta. Ipak suvremeni promatrač može posjetiti stotine afričkih naroda gdje se vrhovni bog štuje, a da se ne vide nikakvi materijalni znakovi štovanja. U irskim pričama o moćnom Dagdi, možemo u umanjenom i počovječenom obliku slijediti nešto božanske veličine iz prošlosti., koja se ne može jednostavno smatrati simbolom plodnosti ili rata. Ipak to ime nalazimo samo u pričama. Možda su priče o Dagdi putokaz ka mnogo široj ideji božanstva nego što ju je moguće dobiti iz same arheologije, a možda su keltske ideje bile svestranije ili manje uređene no što su to zamišljali rimski pisci.²⁰

5. LOKALNI BOGOVI

Cezar je pretpostavio da galski Kelti štiju iste bogove kao i Rimljani, ali pod drugim imenima. "O tim božanstvima", kaže on, "imaju gotovo istu predodžbu kao svi drugi narodi." U nekim zapisima, bez sumnje susrećemo prispodobe koje su u vezi s rimskim bogovima Merkurom, Marsom i Silvanom. Pojavljuju se doduše brojna imena bogova – Cocidius, Nodons, Braciaca i ostali – ali ni jedno se ime ne pojavljuje tako često da bismo mogli pretpostavljati kako su ga štovali posvuda. Lokalna imena upotrebljavala su se u lokalnim svetištima božanstava posebno povezanih s tim mjestima. U romaniziranim područjima, ti su se bogovi možda spojili s rimskim božanstvima čije su im funkcije bile najbližije.²¹

6. RIMSKE INTERPRETACIJE KELTSKE RELIGIJE

Podaci o religiji Kelta su fragmentirani i ograničene vrijednosti, ali znanstvenicima su neophodni kako bi im pomogli da razmrse isprepletene niti irske i velške mitologije. Te nam obavijesti pristižu iz dvaju izvora. Najprije su tu zapisi tadašnjih grčkih i rimskih komentatora. Nažalost, malo je pisaca osobno poznavalo galsko društvo, a još ga je manje razumjelo. Oslanjali su se najčešće na nepouzdanu izvore i usmenu predaju. Oni koji su pak

---

²⁰ Self, David; Religije svijeta, str. 122

²¹ isto, str. 120

doista bili u neposrednom dodiru s Keltima – pritom se misli na Cezara – imali su ozbiljnih društveno-političkih razloga da im komentari budu iskrivljeni.²²

Povijest Kelta prije njihovog dodira s Rimskim carstvom naročito je nepoznata, a njihovu je religiju teško tumačiti. Keltske posebnosti, koje spominju klasični pisci, odgovaraju pojedinostima otkrivenim u arheologiji, ali mogući su i nesporazumi. Na primjer, satiričar Lucilije iz Samosate opisuje starca odjevena u krzno kako vodi svoje učenike na lancima pričvršćenim za njegov jezik. Prizor mu je neki helenizirani Kelt objasnio kao slikoviti prikaz herkulske snage govornišтва. Kako to povezati s galskim kovanim novcem i irskim pričama koje prikazuju iz glave i usta obješene lance na koje su pričvršćene obješene glave? Izvještaj Julija Cezara o Galima s kojima je ratovao (Galski rat), temelji se na osobnom poznavanju; ali kad kaže da Gali štiju Merkura više od svih bogova, a prigodno još i Apolona, Marsa, Jupitera i Minervu, mogli bismo posumnjati da obrazac koji poznaje primjenjuje na nešto što nije potpuno razumio. Natpisi u Britaniji i Galiji pokazuju romanizirani prikaz keltske religije – radi se o Keltima koji upotrebljavaju jezik ili slike ili božja imena Rimljana, ili možda o rimskim vojnicima koji su u prijateljskim odnosima s lokalnim bogovima. Irske i velške priče potječu iz još kasnijeg razdoblja, kad su stari bogovi bili formalno već napušteni. Jasno je, međutim, da su neki od čudnih likova u pričama zapravo stara božanstva prikazana u ljudskom obliku.²³

7. LJUDSKE ŽRTVE

Izvori vode – zdenci i vrela, te izvori rijeka potrebnih za plodnost zemlje i održavanje života – bili su izgleda omiljena središta keltskog štovanja. Rovovi i udubljenja pronađeni na takvim mjestima vjerojatno su služili kod žrtvovanja. U Entremontu i Roquepertuseu pronađene su, doduše, neke izrađene predrimske građevine ali općenito su prva svetišta bila vjerojatno jednostavna. U rimskom razdoblju javljaju se hramovi nalik na rimske, ponekad oko termalnih izvora. Nekoliko klasičnih pisaca govori o keltskom bogoslužju u svetim gajevima. Obilježje keltske religije koje se najviše dojmilo rimskih pisaca bilo je nasilje i raširenost žrtvovanja ljudi. Moguće je da su oni kao promatrači pretjerali, kao što promatrači često pretjeruju kada govore o neobičnim obilježjima; ali ipak, mnogo drugih pisaca potvrđuje njihove napise.

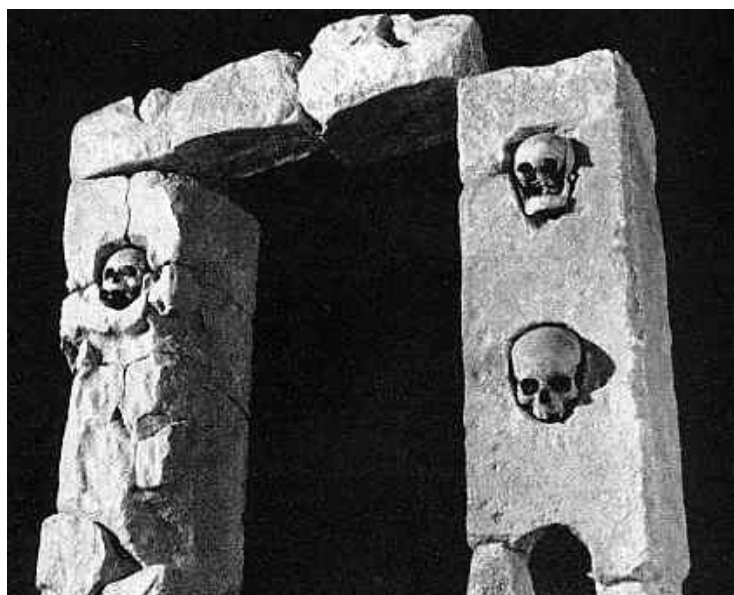
---

²² Gallagher, Neal; Keltski horoskop, str. 97

²³ Self, David; Religije svijeta, str. 120

Ljudska glava je imala značenje koje mi ne možemo potpuno shvatiti. Ona ima središnje mjesto u velikim ranim svetištima u Entremontu i Roquepertuseu, koji su puni niša za glave, a odrubljena je glava vjerojatno najrasprostranjeniji motiv keltskog slikovnog prikazivanja. Značenje kulta glave u staroj religiji nagovještava velški Mabinogion, gdje pratioci Bendigeida Vrana, odrubivši mu glavu, uživaju osamdeset sretnih godina – poznatih kao "Svečanost plemenite glave", i "nije im neugodno što umjesto Bendigeida Vrana imaju njegovu glavu." Kult predaka nagovješten je i znacima štovanja na grobnim humcima i Cezarovim naglašavanjem da se Gali pozivaju na zajedničko porijeklo od božanstva koje Cezar naziva Dis Pater, što, međutim, nigdje drugdje nije dokazano.²⁴

Prilog 7: Lubanje u kamenim stupovima iz Roquepertuse-a

8. SVETIŠTA

Ukoliko nisu živjeli na području pod jakim klasičnim utjecajem, Kelti su rijetko skrivali svoja svetišta unutar kamenih hramova, dajući prednost prirodnim objektima poput stabala ili obala jezera kako bi razdvojili svetišta od svjetovnih prostora. U njihovoj percepciji, božanstva su obitavala u svim zakutcima prirodnog svijeta, a posebice oko izvora, gajeva i jezera. Ako su posebno izrađena svetišta uopće postojala, ona su bila otvorena prema nebu. Primjerice, koristile su se drvene platforme kao što je ona u blizini jezera La Tène u Švicarskoj ili

---

²⁴ Self, David; Religije svijeta, str. 122

platforme sagrađene od drva i ilovače poput središnje strukture tvrđave Navan u okrugu Armagh u Irskoj.

Gajevi su bili posebno štovani kao prirodna mjesta gdje su se ljudi mogli sastajati kako bi štovali bogove i duhove. Riječ za pojam "sveti gaj" glasila je *nemeton* te se često spominjala u keltskom svijetu. Grčki povjesničar Strabon (oko 64. g. pr. Kr. do 21. g. p. Kr.) tvrdio je da su se Kelti iz Galatije sastajali jednom godišnje kod "Drunemetona", ("Hrastovog svetišta") kako bi odlučivali o važnim vjerskim i političkim pitanjima. Slično tome, ta riječ ima zajednički korijen s riječi *Arnemetia*, imenom lokalne božice britanskog plemena iz današnjeg Derbyshirea u Engleskoj, a njezino pojavljivanje u imenu rimsko-keltskog boga Marsa Rigonometisa, omogućuje mu titulu "Kralja Svetog gaja".

Osobine svetih krajolika često su bile nazivane prema lokalnim božanstvima s kojima su se povezivali. Primjerice, šuma u Ardenima na tromeđi Francuske, Belgije i Njemačke dobila je ime po božici Arduinni. I obredi su odražavali brigu o svetosti prirodnog svijeta. Sitnije žrtve, koje su prinošene kako bi se održala plodnost zemlje, polagale su se u kućanske jame za skladištenje, dok su se slobodnije žrtve ostavljale u iskopima napravljenima posebno za obrede.²⁵

Prilog 8: Prikaz Arduinne – keltska (galska) božica šume

---

²⁵ Wood, Juliette; Kelti, str. 32

9. IKONOGRAFIJA

Postoje ikonografski prikazi galski (keltskih) božanstava, kao i posvete koje su ih nekad pratile. Pitanje je koliko su grčko-rimski predlošci prikazivanja utjecali na ikonografiju starih Kelta. Postoje neki dokazi da se ranokeltska religija bitno protivila slikovnom i da su keltska božanstva prvotno zamišljena kao bogovi povezani s šumama, rijekama, jezerima i prirodnim fenomenima, prije negoli s antropomorfnim bićima.

Rimskim utjecajem su se počela pojavljivati božanstva koja su imala obilježja i rimskih i keltskih božanstava. Također se u keltskoj ikonografiji javlja Jupiterov štap, a još jedna velika promjena u religijskog praksi Kelta je stvaranje kamenih spomenika koji bi trebali predstavljati bogove i božice. Rimljani, pa niti Grci, nisu u potpunosti razumjeli keltska vjerovanja pa su keltska božanstva uspoređivali sa svojim božanstvima kako bi si ih lakše predočili. Tako je npr. božica Brigit uspoređena s rimskim božicama Minervom i Vestom, Cernunnos s rimskim bogom podzemlja Dis Pater, Albiorix s rimskim bogom rata Marsom, itd.²⁶

Čini se da se ta ideja javila i razvila kao rezultat utjecaja kultura mediteranskog svijeta. To možda potkrepljuje priču koja se pripovjeda o Brenu, keltskom vođi koji je bio poražen u Delfima 279. godine prije Krista, naime da se s prijezirom nasmijao kada je čuo da su Grci vjerovali u bogove u ljudskom obličju. Pa ipak, usprkos očiglednoj oskudnosti naših izvora, sa sigurnošću možemo utvrditi ove činjenice:

1. Kelti su bili u visokom stupnju religiozan narod; 2. vjerovali su u život nakon smrti, ali ne u pitagorejsko seljenje duša, što je veoma čudilo rimski svijet i na čemu su im upravo zavidjeli; 3. u keltskoj religiji bio je velik broj ženskih božica od najveće važnosti. Božice-majke, božice-rata, božice-zaštitnice – možda je to odraz ugleda što su ga uživale keltske žene u ranom keltskom društvu. Jedno od obilježja keltske religije jest i poimanje troimenog boga, triju manifestacija istog božanstva.²⁷

---

²⁶ Inse Jones, Prudence, i Nigel Pennick; History of pagan Europe

²⁷ Gallagher, Neal; Keltski horoskop, str. 98

Prilog 9: Kip božice Brigid iz Rennes-a, datira iz 1. st. p. Kr., izveden iz rimske božice Minerve

10. ZAGROBNI ŽIVOT

Vjera u život poslije smrti bio je važan dio keltske religije. Izvori govore kako kod Kelta nije postojao koncept nagrada ili kazni nakon smrti, ali žestina keltskih muškaraca u ratovima navela je klasične komentatore da pretpostave kako su se Kelti radovali ponovnom rođenju u zagrobnom životu. Iako ova teza nikada neće moći biti dokazana, činjenica da su mnogi pokopi uključivali pohranu dobara u grob navodi nas na zaključak da su Kelti vjerovali da je prelazak iz života u smrt bilo putovanje u nekakvo novo postojanje na koje su mrtvi trebali poći pripremljeni. Odredište mrtvih bilo je viđeno kao nekakvo nezemaljsko, magično područje, ili Drugi svijet, koji je također bio dom nadnaravnim bićima i čudovištima. Granice tog svijeta bile su promjenjive te su ih svi smrtnici mogli prijeći i ući u drugi svijet – no na vlastitu odgovornost.²⁸

Keltski bogovi živjeli su na Drugom svijetu, čiji su dijelovi bili *sidh*, prirodne uzvisine i brežuljci, *Tir forthuinn*, „zemlja pod valovima“, *Tir na nOc*, „zemlja mladosti“, i *Mag Mel*, „polje sreće“. Drugi svijet obično se smatrao zemljom zadovoljstva gdje su svi besmrtni i gdje svaka rana zadobivena u bitki zacijeli već idućeg dana. Za Novu godinu, Samhain, bogovi su

²⁸ Wood, Juliette; Kelti, str. 66

mogli posjetiti zemlju: elementi Samhaina prešli su u Halloween, „noć vještica“. Keltski heroji imali su nadljudske moći ali su ostali ljudi. Jedan od najpoznatijih bio je Cú Chulainn, kojeg su kršćani kasnije tumačili kao Krista koji se bori protiv zla.²⁹

Grobovi s pažljivo odabranim darovima ukazuju, da su Kelti isticali zagrobni život. Cezar svojim riječima stvara dojam da su Gali vjerovali u preseljenje duša. Neki smatraju da misli na promjenu lika, što su izvodili šamani starih naroda Srednje Europe; ali irske priče, kao što je ona o ponovnom rođenju Etaina, mogu ukazivati na to da bi Cezarove riječi ipak trebalo uzeti ozbiljno. U svakom slučaju on je zabilježio nešto o keltskom vjerovanju u zagrobni život, što je Rimljanima bilo strano.³⁰

11. DRUIDI I ŠTOVANJE

Keltski svećenici nazivani su „druidima“ što otprilike znači „poznavao ci hrasta“. Oni su tvorili stalež koji je nadilazio plemenske strukture. Ovi su „učitelji“ bili „čarobnjaci“, iscjelitelji, filozofi, svećenici, odgojitelji, suci i pjesnici-pjevači u jednom. Svoja znanja prenosili su usmenom predajom. Druidska mudrost stečena je u skladu s prirodom, koja se nudila pretežno u šumi – jer više od dvije trećine Europe bilo je prekriveno prašumom. Usred te prašume i izvan nje uzgajana su i sađena posebna pojedinačna stabla i stvarani su sveti lugovi. Svako stablo, kao i svaki izvor te svako brdo, imali su dušu i time bili slični bogu. Ondje, između stabala, druidi su provodili velik dio svoga vremena u službi Božjoj, u meditaciji, u skupljanju ljekovitih trava.³¹

Predaja o jednom od njihovih mitova kazuje sljedeće: Odjeveni u bijelo, druidi su se uspinjali na posebna hrastova stabla režući zlatnim srpovima imelu, spremajući je u bijelu maramu, a kasnije je usitnjavajući i dijeleći je kao ljekovito i zaštitno sredstvo. U srednjoj je Europi na razmeđu epoha keltska kultura zamijenjena rimskom. Obožavanje prirode kao i kult stabala i izvora zadržava se – a zločin prema stablima i dalje se kažnjava smrću.³²

Obredi štovanja nerjetko su se odvijali na otvorenom, s kultom čovječje glave (zarobljenicima su često odrubljivali glave) i žrtvovanjem ljudi. Jezera, brežuljci, dubrave i otoci bili su kulturna mjesta koja su dugo nakon nestanka Kelta zadržala vezu sa svetim. Druidi su bili stručnjaci za

---

²⁹ Bowker, John; Religije svijeta, str. 17

³⁰ Self, David, Religije svijeta, str. 122

³¹ Gallagher, Neal; Keltski horoskop, str. 11

³² isto, str. 12

obrede i kultno štovanje, obavljali su obrede te bili suci i učitelji. Smatra se da je imela imala ulogu u druidskim obredima.³³

Nositelji tajni i osobe zadužene za prenošenje tradicionalnih znanja uvijek su bili svećenici, bez obzira na to zvali se oni u različitim narodima druidima, čarobnjacima, šamanima ili kako drugačije. Polako se javlja trend „povratka korjenima“. Vraćaju se sjećanja na stare običaje i kreće se u potragu za velikim tajnama i izgubljenim znanjima. Druidi su stvorili jednu platformu koja bi se mogla označiti poveznicom među pojedinim keltskim plemenima. Budući da u tog naroda nije postojao osobito razrađen državni ustroj u konvencionalnom smislu (zajednički novac, vrhovni vladar, itd.), redoviti susreti druida koji su se održavali negdje u Europi bili su jedini trajni kontakt među mnoštvom plemena razasutih po cijeloj Europi. Život i djelovanje druida, poznavatelja magije, medicine, prirodnih znanosti, pjesništva, politike, filozofije, geomantije, glazbe (bardi), itd. prikazuju nam se tajnovitima i zagonetnima.³⁴

Svi klasični pisci bili su impresionirani druidima, keltskim svećenicima. Kad Strabon o njima govori kao o istraživačima etike, vjerojatno ih idealizira. Njihova uloga u žrtvovanju, proricanju i liturgiji ("oni koji predaju pamćenju ogromne količine poezije", kaže Cezar), bolje je dokazana. Veze keltske predaje s predajom vedske Indije zanimljiva je ali još neprovjerena mogućnost. Nakon pobjede kršćanstva u keltskim zemljama preostala su se vjerovanja promijenila, neka su lokalna božanstva poistovjećena sa zlim duhovima, a neka druga, pak, sa svojim kultovima liječenja, istovremeno su, vjerojatno, sjedinjena s kršćanskim svecima.³⁵

Prilog 10: Kruna ratnika iz Deal-a, Engleska, datira između 200. i 150. g. pr. Kr., a vjeruje se da su ju nosili druidi.

³³ Bowker, John; Religije svijeta, str. 17

³⁴ Gallagher, Neal; Keltski horoskop, str. 95

³⁵ Self, David; Religije svijeta, str. 123

12. KELTSKO KRŠĆANSTVO

Keltsko kršćanstvo je izraz kojim se u najširem smislu označava kršćanstvo specifično na Britanskom Otočju u doba ranog srednjeg vijeka. Pod time se podrazumijeva posebna organizacija i običaji koje su tamošnje keltsko stanovništvo - prvenstveno u današnjoj Irskoj - činili različitim od „rimskog“ kršćanstva kakvo se ispovijedalo na područjima nekadašnjeg Rimskog Carstva izloženima romanizaciji i seobi naroda. Dok su keltski teritoriji pod upravom Rimskog Carstva primali kršćanstvo u isto vrijeme kao i ostatak Carstva, neosvojeni teritoriji današnje Irske i Škotske su prihvatili kršćanstvo tek u 5. st. pr. Kr. Kao primjer, Irska je primila kršćanstvo od misionara iz Britanije, a jedan od značajnijih misionara je bio sv. Patrik.³⁶

Dolazak kršćanstva značio je nestajanje keltskih običaja, iako su rani kršćani pronalazili načine kako utkati njihov simbolizam u svoje obrede. Canterburyjska katedrala, izgrađena i obnovljena na keltskom kulturnom mjestu za jugoistočnu Englesku, sadrži oko 70 kiparskih interpretacija Zelenog čovjeka, središnjeg keltskog duhovnog lika koji je prikazivan kao čovjek s licem i tijelom iz kojeg niče lišće. Kako bi proslavili Isusovo rođenje, kršćani su posudili simbole božikovine – keltskog stabla godine koja završava, cijenjenog zbog njegova zimzelenog lišća – i bršljana, keltske povijuše uskrснуća, jer brzo oživljava nakon zime. Neki smatraju da se božićna tradicija ukrašavanja zimzelenog stabla (bora, božićne jelke) svjetiljkama i ukrasima također razvila iz keltskog obožavanja drveća.³⁷

Tek s kristijanizacijom prirodi se „oduzima duša“. No, poganski mitovi nisu se dali potpuno uništiti; djelomično su nastavili živjeti u obliku kolektivnog znanja i narodnih običaja.³⁸

Kad su Patrik i drugi donijeli kršćanstvo u Irsku, i kad su se irski misionari, primjerice Columba, Aidan i Brendan, vratili na kontinent, ustanovili su kršćanstvo različito od kršćanstva Rimskog Carstva. Keltski su kršćani sačuvali stare oblike umjetnosti s ukrašavanjem križa, a na kraju rukopisa prepletenim biljakama i životinjama, a ne s ljudskim likom. Naglašavalo se prijateljstvo duša (*anamchairdeas*) i stroga pokora. Molitva je vezana uz sve vidove života, od paljenja vatre ujutro do gašenja navečer. Samostani poput Iona i Lindisfarnea bili su središta kršćanskog života.

Gregorije Veliki (604. godine poslije Krista) poslao je Augustina (604. i 605. godine poslije Krista) da preobradi Anglosaksonce, pa se i ovaj oblik kršćanstva s juga susreo sa

---

³⁶ Chadwick, Nora (1970); *The Celts*, str. 232–254

³⁷ Hitchcock, Susan Tyler; *Religije*, str. 39

³⁸ Gallagher, Neal; *Keltski horoskop*, str. 13

sjevernjačkim keltskim kršćanstvom. Svaki od njih ima različitu praksu (na primjer u vezi nadnevka Uskrsa), tako da se na Whitbyjskom sinodu (663. i 664. godine poslije Krista) pokušalo razriješiti razlike. Anglosaksonska crkva ukrašavanjima rukopisa i misionarskom praksom nosi mnoge oznake keltskog porijekla.³⁹

Tijekom romantizma slijedi povratak starim kulturnim dobrima keltsko-germanskog podrijetla. Time su se bavili pjesnici i slikari. O tome pričaju Grimmove bajke. Još uvijek postoji – šuma iz bajki; na rubovima rijetka i kultivirana, s glavnim stablom za korištenje, hrastom, prema središtu divlja i zastrašujuća. Božićno drveće postalo je dijelom „njemačkog Božića“. Pored njega su druga stabla, koja se žrtvuju u posebnim prigodama: grana kojom se ukrašava novoizgrađena kuća, svibanjsko stablo ukrašava se u čast proljeća, grmom metlari najavljuju mlado vino ili novo pivo. No sva ta stabla ne predstavljaju više žrtveni dar kao u poganska vremena. Danas keltsko kršćanstvo, s posebnim oblicima molitve i štovanja stvorenog reda, ponovno oživljava.⁴⁰

Prilog 11: Ilustracija zvona sv. Patrika, original se čuva u Nacionalnom muzeju Irske u Dublinu

³⁹ Bowker, John; Religije svijeta, str. 17

⁴⁰ Gallagher, Neal; Keltski horoskop, str. 13

13. KALENDAR i BLAGDANI

Kalendar iz Coligny-ja je pronađen 1897. godine u Coligny-ju, u pokrajini Ain na istoku Francuske. Kalendar je isklesan na brončanoj ploči, a sačuvano je 73 fragmenta. U originalnom obliku kalendar je bio širok 1,48 metara i 0,9 metara visok. Prema načinu pisanja i pratećim obilježjima, ustanovilo se da potječe sa kraja 2. st. p. Kr. Pisan je latiničnim pismom i keltskim (galskim) jezikom. Obnovljena tablica sadrži 16 vertikalnih stupaca s 62 mjeseca raspoređenih u 5 godina.⁴¹

Kelti su podijelili kalendar na osam dijelova: dvije ravnodnevnice dva suncostaja i točke na polovici, a blagdani su obilježeni odvijanjem poljoprivrednih radova:

Samhain 1. studenog

Imbolc 1. veljače

Beltane 1. svibnja

Lughnasa 1. kolovoza

Svaki od osam blagdana slavljen je drukčijom svetkovinom ili obredom.⁴²

Blagdani su usko vezani sa sadržajima legendi i mitova. U središtu je prije svega bilo slavljenje božica majki. Bitan sastavni dio tih svečanosti bila su žrtvovanja. Pored biljnih i životinjskih žrtava prinošene su i ljudske žrtve, i to kako kod Kelta na kontinentu tako i od strane Kelta na otocima.⁴³

Prilog 12: Fragmenti kalendara iz Coligny-ja

⁴¹ James, Simon; Exploring the World of the Celts, str. 155

⁴² Hitchcock, Susan Tyler; Religije, str. 46

⁴³ Gallagher, Neal; Keltski horoskop, str. 114

13.1 SAMHAIN

Samhain je keltski blagdan koji se slavi 1. studenoga. U Irskoj je to bio simbol kraja ljeta. Služio je okupljanju i druženju. Pored agrarnog karaktera – kraj ispaše stoke, početak neplodnog godišnjeg doba – Samhain je obilježen kulturnim oživljavanjem mračnih ratničkih mitova. Padale su granice između ovostranosti i onostranosti, duhovi i demoni dijelom jezovita izgleda, puni neprijateljstva, prodirali su u svijet ljudi koji se morao braniti od napada. U sablasnoj noći Samhaina druidi su prinosili žrtve prvijence ne bi li umilostivili sile mraka.⁴⁴

Prvi dan studenoga, doba kad na Zemljinoj sjevernoj polutki priroda zamire, tradicionalno je vrijeme za sjećanje na duhove mrtvih. Američki praznik Noć vještica, ne baš vezan uz vjerske obrede, trag je давnog vjerovanja u kraj ljeta, Samhain, kojim su se Kelti branili protiv dolaska tame paljenjem krijesova noću. Rimski osvajači produžili su sveti dan s jednog na dva, spajajući poštovanje prema mrtvima s festivalom žetve u čast Pomone, božice plodova i drveća. Kad su kršćani prevladali na Britanskim otocima, ponovno su tumačili poganske blagdane nazivajući 1. studenoga danom Svih svetih, odajući počast svecima i mučenicima svoje vjere, a slijedi ga Dušni dan – dan posvećen dušama svih pokojnika. Mnogi su još slavili 31. listopada kao Predvečerje svih svetih, od čega je u engleskom nastao naziv za Noć vještica (All Hallow's Evening – Halloween).⁴⁵

13.2 IMBOLC

Dana 1. veljače Kelti su slavili Imbolc. Posvećen je božici Brigit. Svetkovan je ritualnim čišćenjima, prinošenjem žrtava i konjskim utrkaма.⁴⁶

13.3 BELTANE

Blagdan Beltane slavljen je 1. svibnja. Prilikom te proslave kroz vatru su tjerana krda stoke kako bi ih se učinilo imunima na bolesti i plodnima. Navodno su i mladi parovi skakali preko vatre da bi potaknuli svoju plodnost.

---

⁴⁴ Gallagher, Neal; Keltski horoskop, str. 115

⁴⁵ Hitchcock, Susan Tyler; Religije, str. 52

⁴⁶ Gallagher, Neal; Keltski horoskop, str. 115

Mitsko polazište toga slavlja bilo je osvajanje Irske 1. svibnja, po sinovima Pathalona koji su na otoku potpalili prvu vatru. Jednoga 1. svibnja na otok su također doplovili Tuatha De Danann (narod božice Danu) i bog Bile.⁴⁷

13.4 LUGHNASA

Lughnasa je proslavljana 1. kolovoza. Slavljena je u čast boga Luga. Ovdje se Keltima pružala prilika za trgovanje, zabavu te sudske i političke odluke.⁴⁸

Prilog 13: Ilustracija četiri glavne keltske svetkovine

14. STARI BOGOVI U NOVOM DOBU

Religije naroda sjeverne Europe tvore pozadinu cijelog europskog suvremenog života i misli. Ali tu je kršćanska vjera došla kasno i sporo je prodirala. U Britaniji je kršćanstvo jako sporo napredovalo; neki su ga keltski narodi, doduše, prihvatili ali su ubrzo bili preplavljeni uzastopnim valovima germanskih pridošlica. Ideje i običaji povezani s prijašnjim načinom života zadržali su se stoljećima – možda ih još uvijek ima – u neugodnoj napetosti s biblijskom religijom. Stare "primitivne" religije Zapada, uključujući keltsku, dio su nesvjesnog oblikovanja suvremene Europe i povremeno ponovno izbijaju na površinu.⁴⁹

⁴⁷ Gallagher, Neal; Keltski horoskop, str. 115

⁴⁸ isto, str. 116

⁴⁹ Self, David; Religije svijeta, str. 118

15. POGREBNI OBIČAJI I GROBNI PRILOZI KELTA NA PODRUČJU HRVATSKE

Pogrebni običaji u Skordiska, keltske zajednice smještene između Drave i Save, bili su dvojaki. To su skeletno pokapanje ili inhumiranje i paljevinsko pokapanje ili kremacija. Skeletno ukapanje je na nekropolama Skordiska starije i to je običaj što su ga Kelti donijeli u novonaseljene krajeve Podunavlja.

Pri ovom načinu pokapanja, pokojnik je postavljen na leđa u opruženom položaju, a oko glave ili nogu složeni su darovi (keramičke posude s hranom), dok su predmeti što ih je nosio za života (nakit, dijelovi nošnje, oružje) bili na njemu.⁵⁰

Grobne jame su bile ovalnog ili okruglog oblika. Ponekad su istom grobu pokopane dvije ili više osoba. Kelti su često pokapali pokojnika zajedno s konjem, koji je u njihovom životu igrao vrlo važnu ulogu, pa su taj običaj imali i Skordisci, a prakticirali su ga i pri inhumaciji i pri kremaciji. Običaj spaljivanja pokojnika imali su starosjedioci koje su Kelti zatekli na ovim prostorima. Nakon stabiliziranja u novim područjima, počeli su preuzimati ovaj ritual, koji je s vremenom postao dominantan i potisnuo je inhumiranje.

Pri ovakvom načinu ukapanja, na lomači su skupa s pokojnikom spaljeni i svi predmeti rabljeni pri obredu, te je sve zajedno polagano u keramičku žaru, koja je potom ukopana u zemlju, ili je stavljeno u jamu bez žare. Uokolo su poslagani darovi i predmeti pokojnika. U paljevimskim grobovima ponekad su također pokopane dvije ili više osoba.⁵¹

Na području sjeverne Hrvatske je pronađen znatan broj grobnih priloga. Na rijeci Savi južno od Sesveta je pronađen ukrašeni brončani zatiljni štitnik te kaciga iz Save kod Stare Gradiške. Najslićnija kacigama koje su pronađene u Savi kod Stare Gradiške i Sesveta, je kaciga pronađena u paljevinskom grobu na Strmcu kod Nove Gradiške. Od kacige su sačuvani brončani čeoni i zatiljni štitnici te obrazine, dok je kalota rekonstruirana. Grob je datiran u drugu polovicu 1. stoljeća pr. Kr. Na taj se način i ulomak iz Save kod Sesveta i iz Save kod Stare Gradiške vjerojatno mogu datirati u mlađu fazu kasnog latena, odnosno u kraj prve i u drugu polovicu 1. st. pr. Kr.

Osim spomenutih brončanih kaciga, koje pripadaju tipu Novo Mesto, u nešto su većem broju pronađene one koje su od cijelosti izrađene od željeza. Takva se kaciga nalazi u bogato opremljenom ratničkom grobu u Novom Mestu. Dvije željezne kacige su pronađene u Mihovu u Dolenjskoj. Jedna se kaciga nalazila u grobu s rimskim gladijem i kopljem, dok je druga položena u grob sa svinutim keltskim mačem i kopljem.

---

⁵⁰ Šimić, Jasna; Kelti i Rimljani na području Osijeka, str. 19

⁵¹ isto, str. 22

Kako usporedbe prikazuju, većina kaciga potječe s područja Slovenije, pri čemu pronađene na nalazištima u Dolenjskoj, njihovo prilaganje u grobove istaknutih pojedinaca možda predstavlja odraz tradicije ranijih običaja polaganja kaciga koje su bile odraz društvenog položaja. Na isto se mjesto smještaju radionice za njihovu izradu.

S obzirom na kontekst nalaza navedenih kaciga, može se pretpostaviti kako su predstavljale žrtvene darove. Sam čin žrtvovanja podrazumijevao je uništavanje nekoga ili nečega, odnosno premještanje s ovozemaljskog svijeta kako bi se postigla dobrobit za one ili onoga koji prinosi žrtvu.⁵²

Najvažnije odrednice žrtvovanja predstavljane su oznakom davanja ili razdvajanja. Razdvajanje je važno u djelotvornosti prinošenja žrtve gdje svetost podrazumijeva odvajanje od ljudskog svijeta. Za uspješnost prinesene žrtve potrebno ju je fizički i metaforički prenijeti iz stvarnog svijeta, što se može postići ukopavanjem u tlo, bacanjem u vodu ili u močvarno tlo, čime žrtva postaje nevidljiva i nedostupna. Također, sam čin darivanja istaknutih i vrijednih predmeta naoružanja kao kaciga i mačeva ukazuje na postojanje istaknutih članova zajednica kojima su one oznake statusa i ranga.⁵³

U nastanku, širenju i održanju latenske kulture, koja se u mlađem željeznom dobu rasprostirala na znatnom dijelu europskog ozemlja, važnu je ulogu imao sloj ratnika koji je u grobovima naznačen kroz priloge naoružanja. Oružana oprema keltskog ratnika doživjela je brojne oblikovne promjene. Ona se sastojala od različitih predmeta koji se u grobovima ne pojavljuju uvijek u istim kombinacijama, zbog čega je proučavanjem sačuvanih grobnih cjelina moguće i upoznati strukturu keltskog društva, u kojem je ratnik bio istaknuta pojava. Oružana oprema keltskog ratnika se sastojala od napadačkog i obrambenog naoružanja. Uz ratničku opremu pronađeni su pojasevi i pojasne garniture koje su služile za vješanje mača, iako se one pojavljuju i u grobovima muškaraca bez priloga oružja. Osim u grobovima, naoružanje se još u većem broju nalazi u svetištima, dok su u naseljima zabilježeni samo pojedinačni nalazi.⁵⁴

Mačevi u koricama često su u grobove položeni svinuti, odnosno najvjerojatnije se radi o simboličkom oštećivanju prema kojem s ratnikom umire i njegovo naoružanje. Osnovno napadačko oružje Kelta, uz mač, bila su željezna koplja, koja su jedan od najbrojnijih priloga u muškim ratničkim grobovima, kao u onim bogato opremljenim, tako i u grobovima u kojima su jedini prilog naoružanja. Kao osnovno obrambeno naoružanje Kelti su koristili

---

⁵² Mihaljević, Marija; Kelti na širem području Nove Gradiške, str. 4

⁵³ isto, str. 7

⁵⁴ isto, str. 9

štitove od organskog materijala koji su na središnjem dijelu imali metalno pojačanje ili umbo. O veličini i obliku keltskog štita svjedoče nalazi iz grobova u kojima su pronađeni kosturi ratnika koji su od vrata do potkoljenice bili prekriveni drvenim štitom. Također se u grobovima keltskih ratnika mogu pronaći škare, britve pincete, konjske ostruge i žvale, te željezne fibule ili kopče.⁵⁵

Keramika kasnog latena daleko nam je najbolje poznata, i to kako iz grobova, tako i iz naselja. Iz obrađenog materijala po lokalitetima uočava se da kasni lateni obiluje raznovrsnim oblicima: to su u prvom redu posude tipa kantharos s visokim drškama, kvalitetne izrade i vrlo često ukrašene upoliranim ukrasom. Nadalje su to visoke jajolike urne fine fature, bez ikakvog ukrasa, kao i oslikane na karakteristični način kasnolatske slične keramike. Češće se javljaju i vrčiči, neki rađeni vrlo kvalitetno i bliski grupi kantharosa, a drugi rađeni rustičnije i bez ukrasa, usko povezani s domaćim tradicijama.⁵⁶

Među kasnolatskim materijalom, čak i onim koji potječe iz grobnih cjelina, ističe se brojno oruđe – od raznih poljoprivrednih alata do kućanskih i obrtničkih. U kasnolatskim grobnim inventarima javljaju se kao novost i raznovrsne posude od brončanog lima: kotlići, vjedra, kaserole, simpula sa i bez sita, plitice, i sl. Najveći broj tih nalaza importiran je iz italskih radionica. Na primjeru importiranog brončanog posuđa, moguće je pratiti trgovački put iz Italije u naše Međurječje.⁵⁷

Prilog 14: Keltski mač iz istočnog Yorkshire-a, Engleska, datira se između 300. i 200. g. pr. Kr.

⁵⁵ Mihaljević, Marija; Kelti na širem području Nove Gradiške, str. 10

⁵⁶ Majnarić-Pandžić, Nives; Keltsko-latenska kultura u Slavoniji i Srijemu, str.74

⁵⁷ isto, str. 75

16. ELEMENTI RELIGIJE U KELTSKOJ „KNJIŽEVNOSTI“

Keltski jezici pripadaju indoeuropskoj skupini jezika. Neki su znanstvenici (poput Dumézila) razabrali zajedničku strukturu u religijama – keltskoj, germanskoj, rimskoj, grčkoj, staroperzijskoj i vedskoj, u kojima se vrhovni bog pojavljuje u obliku trojstva. Pisci poput Plinija, Cezara i Tacita, izvješćuju čitatelje civiliziranog Mediterana o načinu života određenih "barbarskih naroda" koji su bili ili jesu rimski neprijatelji.⁵⁸

Generički se termin "keltski" prvenstveno odnosi na jezičnu, a ne na etničku srodnost. Keltski se jezik pojavio u prvoj polovici milenija koji je prethodio Kristovom rođenju. Njegovi najraniji tragovi, međutim, ako izuzmemo malobrojna vlastita imena u zapisima klasika, potječu iz 2. stoljeća pr. Kr., a nalazimo ih na pogrebnim ili zavjetnim zapisima u kamenu. Oni su najprije pisani etruščanskim, zatim grčkim i konačno latinskim pismom.

Na osnovi tih zapisa možemo ustanoviti da su već među kontinentalnim Keltima postojala dva dijalekta koji tvore osnovu pojedinih keltskih jezika. Do grananja je došlo zbog različitih uvjeta razvoja jezika. Postoje dvije grane keltskog jezika: P-keltski i Q-keltski. Irski jezik, kao i jezici koji su potekli od njega – škotski, gelski i manski – razvili su se od Q-varijante i pripadaju goidelskoj grani. Velški, bretonski i kornvalski pripadaju britskoj grani, a razvili su se od P-varijante.⁵⁹

Umijeće pisanja bila je vrlo rijetka pojava među Keltima na kontinentu. Zbog toga, ali i zato što se njihovi zapisi uglavnom sastoje od zavjetnih, pogrebnih, i kalendarskih tekstova, mi danas vrlo malo znamo o njihovoj književnosti. Zapisi u klasičnim književnostima i kronikama, međutim, pokazuju da je usmena predaja u književnosti Kelta bila vrlo razvijena. Cezar nas informira da je učenje u druidskim školama trajalo dvadeset godina i da se od učenika očekivalo da ne zapisuju svoje znanje, nego da pamte golem broj stihova.⁶⁰

---

⁵⁸ Self, David; Religije svijeta, str. 119

⁵⁹ Skupina autora; Povijest svjetske književnosti, knjiga 6, str. 8

⁶⁰ isto, str. 9

17. ZAKLJUČAK

Iako su Kelti bili veoma ratoboran narod, ipak je religija imala posebno mjesto u njihovom životu. Keltska religija je ključni element keltske kulture i stvaralaštva. Ono što se danas zna o Keltima, rezultat je istraživanja keltskih grobnih priloga te zapisa i svjedočanstava grčkih i rimskih pisaca iz toga vremena. Kod Kelta se uočava snažna povezanost s prirodom. Ta povezanost je ostala do današnjih dana u nekim oblicima neopaganizma i neodruidizma koji svoje korjene imaju u religiji starih Kelta. Visoka razvijenost keltske kulture i religije se očituje u razvoju kalendara. Dolaskom kršćanstva, keltska religija gubi na značenju, ali se javlja keltsko kršćanstvo. Pa iako Kelti kao narod nisu preživjeli do danas, njihova vjerovanja se još uvijek prakticiraju u novim oblicima.

18. POPIS PRILOGA

Prilog 1: <http://mojeborovo.blogspot.com/2007/07/narodi.html>

Prilog 2: <http://www.flickr.com/photos/28433765@N07/3224344685/>

Prilog 3: <http://www.amdruids.org/lexicon.htm>

Prilog 4: <http://www.manannan.net/library/manxmanannan.htm>

Prilog 5: <http://www.manannan.net/library/manxmanannan.htm>

Prilog 6: <http://www.manannan.net/library/manxmanannan.htm>

Prilog 7: <http://jfbradu.free.fr/celtes/les-celtes/cadre-art-celtes.php3>

Prilog 8: <http://www.paganisme.fr/paganisme/chamanisme/chaman-et-chamanisme>

Prilog 9: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:BrigitteCelt.jpg>

Prilog 10: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Deal_crownSCF6586.jpg

Prilog 11: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Shrine_of_St._Patrick%27s_Bell.png

Prilog 12: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Coligny.jpg>

Prilog 13: <http://www.naturalistsalmanac.com/1101samhain.html>

Prilog 14: <http://www.historyfiles.co.uk/KingListsBritain/BritainParisi.htm>

19. LITERATURA

1. Bowker, John; Religije svijeta, Zagreb: Znanje, 2004.
2. Chadwick, Nora (1970); The Celts, New York: Penguin, 1976.
3. Gallagher, Neal; Keltski horoskop, Zagreb: CID-nova, 2008.
4. Hitchcock, Susan Tyler; Religije, Zagreb: Egmont, 2004.
5. Inse Jones, Prudence, i Nigel Pennick; History of pagan Europe, London: Routledge, 1995
6. James, Simon; Exploring the World of the Celts, London: Thames and Hudson, 1993.
7. Majnarić-Pandžić, Nives; Keltsko-latenska kultura u Slavoniji i Srijemu, Vinkovci: Gradski muzej, 1970.
8. Mihaljević, Marija; Kelti na širem području Nove Gradiške, Osijek: Arheološki muzej, 2009.
9. Self, David; Religije svijeta, Zagreb: Mozaik knjiga, 1998.
10. Simonić, Ante; Civilizacijske razmeđe znanja: misterije kulture tijekom povijesti, knjiga 1, Rijeka: Vitagraf, 2000.
11. Skupina autora; Povijest svjetske književnosti u 8 knjiga, knjiga 6, Zagreb: Mladost, 1977.
12. Šimić, Jasna; Kelti i Rimljani na području Osijeka, Osijek: Muzej Slavonije, 1997.
13. Wood, Juliette; Kelti, Zagreb: 24 sata, 2008.